

of the people: customs and folk drama» των Thomas Pettitt και Leif Söndergaard («Introduction and abbreviations» σσ. 615 εξ., «Pre-Christian origins?» σσ. 618 εξ., «Seasonal customs» σσ. 621 εξ., «Occasional customs» σσ. 656 εξ.).

Ο τόμος κλείνει με μια εκτεταμένη βιβλιογραφία (σσ. 667 εξ.), χωρισμένη κατά κεφάλαια και ένα ευρετήριο (σσ. 689 εξ.). Είναι πολύ συστηματικός και δεν παραλείπει καμιά κατηγορία παραθεατρικών εκδηλώσεων, είτε στην αυλή, είτε στα μοναστήρια, είτε στο λαό. Η συγκέντρωση του σχετικού υλικού και μόνο, αποτελεί ένα τεράστιο εγχείρημα και με ευγνωμοσύνη ειδικού και φοιτητές θα χρησιμοποιήσουν το πολύτιμο sourcebook αυτό, που διευκολύνει τη διδασκαλία ενός από τα πιο περίπλοκα, από κάθε άποψη, κεφάλαια της ιστορίας του ευρωπαϊκού θεάτρου.

ΒΑΑΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

CHARLES MAZOUER

Le Théâtre français de la Renaissance, Paris, Editions Champion 2002, σ. 493,
30 εικ., ISBN 2-7453-0560-3.

Ο Charles Mazouer είναι από τους πιο γνωστούς ιστορικούς και φιλόλογους του γαλλικού θεάτρου. Έχει παρουσιάσει ως τώρα τις εξής μονογραφίες: *Le Personnage du naïf dans le théâtre comique du Moyen Age à Marivaux*, Paris 1979, μαζί με τους H. Lagrave και M. Régaldo, *La Vie théâtrale à Bordeaux des origines à nos jours*. T. I: *Des origines à 1799*, Paris 1985, *Molière et ses comédies ballets*, Paris 1993, μαζί με τον Martine Mazouer, *Étude sur Molière, «Le bourgeois gentilhomme», comédie-ballet*, Paris 1999, *Trois comédies de Molière. Étude sur «Le Misanthrope», «George Dandin», «Le Bourgeois gentilhomme»*, Paris 1999, έχει παρουσιάσει σε κριτικές ενδόσεις κωμωδίες των Raymond Poisso, του Jean-François Regnard, φάρσες του 17ου αιώνα, τον τόμο του Evariste Gherardi, *Le Théâtre italien* (1994) καθώς και τραγωδίες του Robert Garnier. Ο προκείμενος τόμος είναι ο δεύτερος μιας σειράς που θα καλύψει όλη την ιστορία του γαλλικού θεάτρου, σειρά που εκδίδεται υπό τη διεύθυνσή του και για την οποία έχει παρουσιάσει ήδη τον τόμο που καλύπτει τον Μεσαίωνα: *Le Théâtre du Moyen Age*, Paris 1998. Ο προκείμενος τόμος είναι ο δεύτερος και καλύπτει τον 16ο αιώνα. Θα ακολουθήσουν: *Le Période baroque (1610-1660)*, *Le Plein Classicisme (1660-1680)*, *La Fin du siècle (1680-1720)* και *Du Classicisme aux Lumières (1720-1757)*. Αυτό είναι μια ενδιαφέρουσα πρόταση, γιατί συνήθως ο 17ος αιώνας θεωρείται ολόκληρος ως αιώνας του Κλασικισμού στη Γαλλία, παραμερίζοντας τα υφολογικά στρώματα του Μπαρόκ που χαρακτηρίζουν όλη την υπόλοιπη Ευρώπη, ενώ υπάρχουν ακόμα και στις κωμωδίες του Μολιέρου, παρά τον κλασικιστικό τους χαρακτήρα. Η συνέχεια προβλέπεται ως εξής: *Du Drame bourgeois à la Revolution (1757-1791)*, *Entre deux Révolutions (1791-1830)*, *Le Drame romantique et le théâtre bourgeois (1830-1870)*, *Les Contradictions de la Belle Époque (1870-1914)*, *Le Demi-siècle des guerres mondiales (1914-1950)*, *Le Nouveau Théâtre (1950-1968)*, *Le Théâtre contemporain (1968-2000)*. Συνολικά ένα φιλόδοξο πρόγραμμα, το οποίο αναμένεται με ενδιαφέρον, γιατί τους τόμους αυτούς, αν κρίνουμε από τους δύο πρώτους, χαρακτηρίζει μια απαράμιλλη συστηματικότητα και διεύθυνση στα πράγματα, λαμβάνοντας υπόψη και τις τελευταίες εξελίξεις της σχετικής έρευνας.

Το τονίζω, γιατί ο γαλλικός 16ος αιώνας είναι από τα πιο ετερόκλητα κεφάλαια της ιστορίας του ευρωπαϊκού θεάτρου: από τη μια αποκορυφώνεται το μεσαιωνικό θέατρο με τις τρελάσιες *mystères* που έχουν έκταση ακόμα και πάνω από 50.000 στίχους, από την άλλη η Πάθη του Χριστού, που στην περίπτωση της παράστασης στη Valenciennes κρατάει έναν ολόκληρο μήνα, αποκορυφώνεται επίσης η αθυρόστομη μεσαιωνική φάρσα, συγχροτείται από την άλλη η «κανονική», με την αριστοτελική έννοια, τραγωδία από τους ποιητές της Πλείαδε, εκδίδονται οι κωμωδίες του Τερέντιου, σημειώνονται οι πρώτες επιδράσεις της ιταλικής Αναγέννησης και της *commedia dell'arte*, που ριζώνει στο Παρίσι από τον 16ο αιώνα, και παρατηρείται η συγχρότηση της παράδοσης ανοιχτών αυλικών θεαμάτων με χορό, μουσική, τραγούδι, απαγγελία ποίησης, σκηνογραφία και σκηνικά εφέ που θα οδηγήσει στις *comédie-ballets*, εκείνη τη γαλλική *spécialité* που θα νοστιμίσει τον Κλασικισμό του 17ου αιώνα και θα προσδώσει στις κωμωδίες του Μολιέρου μια μουσικοχορευτική μπαρόκ διάσταση, η οποία στις ερμηνείες του Διαφωτισμού ύστερα χάνεται, για να ανακαλυφθεί μόλις τον 20ό αιώνα.

Η διάρθρωση του περιεχομένου διαφαίνεται ήδη από την παράθεση των τίτλων των κεφαλαίων και τις θεματικές ενότητες που καλύπτουν. Ύστερα από την εισαγωγή (σσ. 11 εξ.) ακολουθεί το πρώτο κεφάλαιο: «La tradition des genres médiévaux» (σσ. 15 εξ.). Η θεματική ενότητα «Comme de coutume» πραγματεύεται τις θρησκευτικές παραστάσεις αλλά και τις κωμικές, ενώ «La diffusion» καλύπτει τους θεατρίνους και τους θιάσους τους, το έντυπο βιβλίο: η θεματική ενότητα «Un théâtre contesté» ασχολείται με τον Ουμανισμό και τη μεταρρύθμιση του δράματος. Το δεύτερο κεφάλαιο, «Les mystères» (σσ. 33 εξ.), ξεκινάει με την ανάλυση των κειμένων: τα Πάθη, θέματα από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη, συναξαριακά θέματα, συνεχίζει ύστερα με τις παραστάσεις: την οργάνωσή τους, τον θεατρικό χώρο, τη σκηνογραφία, τελικά τη συρρίκνωση των *mystères* και την επιβίωσή τους. Το τρίτο κεφάλαιο «La moralité et la Sottie: théâtre didactique et théâtre engagé» (σσ. 61 εξ.), συνεχίζει ουσιαστικά την περιγραφή της άνθισης του μεσαιωνικού θεάτρου: οι *moralités* έχουν πιο σύντομη δραματική μορφή, διδακτικότητα με βάση παραδειγματικές περιπτώσεις, χρησιμοποιούνται στις θρησκευτικές διαμάχες και έχουν συχνά τον χαρακτήρα πολεμικής, ενώ οι *sotties* αποτελούν, τρόπον τινά, το κωμικό αντίστοιχο και χαρακτηρισίζονται από το σατιρικό τους πνεύμα. Το τέταρτο κεφάλαιο, ακόμα για την άνθιση του μεσαιωνικού θεάτρου στη Γαλλία, «Sermon joyeux, monologues et farces: le théâtre du rire» (σσ. 89 εξ.) περιγράφει παρωδίες κηρυγμάτων, «θέατρο του ενός», και τις περίφημες αθυρόστομες φάρσες του γαλλικού Μεσαίωνα, που θα είναι και μια από τις ρίζες των κωμωδιών του Μολιέρου: σατιρικές απεικονίσεις της καθημερινής ζωής με κοινωνικούς τύπους, της οικογενειακής ζωής με στερεότυπα μοτίβα και θέματα όπως η μοιχεία, η χοντροκομμένη αισθητική αυτού του του λαϊκού θεάτρου, η πρωτόγονη δραματολογία των έργων, τα σκηνικά πρόσωπα, η κωμική γλώσσα, η παντοκρατορία των ανθρώπινων ενστίκτων, η βία, το γέλιο κτλ. Πρόκειται για μια πολύ ουσιαστική ξενάγηση στον περιεργό κόσμο του Rabelais στο θέατρο, στην καρναβαλιστική ατμόσφαιρα όπου κυριαρχεί απόλυτα το σωματικό στοιχείο (βλ. τώρα και την εξαιρετική διδακτορική διατριβή της Ζωής Βερβεροπούλου: *La farce médiévale en France: mise en scène du corps*, Θεσσαλονίκη 2000).

Με το πέμπτο κεφάλαιο: «Le théâtre scolaire» (σσ. 147 εξ.), ο 16ος αιώνας απομακρύνεται σταδιακά από τον μεσαιωνικό κόσμο, αν και οι αρχές των πανεπιστημίων έχουν τις ρίζες τους ακριβώς σ' αυτόν: τα θρησκευτικά όμως κολέγια με το σχολικό τους θέατρο, τις παραστάσεις μπροστά στην τοπική κοινωνία κτλ. έχουν όμως πλέον μια άλλη στοχοθεσία: ηθικοδιδασκαλική και θρησκευτικο-παιδαγωγική. Μέσα από το σχολικό θέατρο των κολεγίων περνούν και οι νέες αντιλήψεις για το «κανονικό» δράμα της Αναγέννησης, σε αντίθεση με το ακανόνιστο του θρησκευτικού Μεσαίωνα. Ακριβώς αυτό θα είναι το θέμα του επόμενου, του

έκτου κεφαλαίου: «La naissance d'un théâtre moderne» (σσ. 175 εξ.), το οποίο ξεκινάει ως λογοτεχνικό θέατρο και εισάγει, ως νέα δραματικά είδη, την τραγωδία και την κωμωδία, μάλιστα με θεωρητική υποστήριξη. Οι παραστάσεις τώρα έχουν μια τελείως διαφορετική λειτουργικότητα και ένα διαφορετικό κοινό. Τα δραματικά είδη αναλύουν τα επόμενα κεφάλαια. Το έβδομο, «La tragédie et la tragi-comédie» (σσ. 195 εξ.), με θεματικές ενότητες τον εμπλουτισμό της γαλλικής γλώσσας που φέρνει το νέο είδος, τους ορισμούς της τραγωδίας, τους κανόνες και τις θεωρίες, τη μορφή της και το ύφος της, τα θέματα (βιβλικά θέματα, αρχαία μυθολογικά ή ιστορικά, θέματα ιστορικο-διδασκτικά, μυθιστορηματικά), τους μεγάλους δραματουργούς (Théodore de Bèze, Etienne Jodelle, Jean de La Taille, Robert Garnier, Antoine de Montchrestien). Το όγδοο κεφάλαιο: «La Comédie Française et la Comédie Italienne en France» (σσ. 311 εξ.) στρέφεται, αντίστοιχα στην κωμωδία: αποβολή της μεσαιωνικής φάρσας, νέα κωμωδία με στερεότυπους κωμικούς τύπους, η κωμωδία ως καθρέφτης ζωής, ορισμοί της κωμωδίας, κωμωδία ίντριγκας, ύφος, παράσταση, το γέλιο και η ηθική, τα έργα της γενιάς της Pléiade (σύντομες αναλύσεις ορισμένων παραδειγμάτων), η τύχη της comédie italienne στη Γαλλία, η αισθητική της commedia dell'arte, η επίδρασή της.

Το ένατο κεφάλαιο στρέφεται στη γαλλική ιδιαιτερότητα που θα επηρεάσει και τον Μολιέρο: «Les spectacles de cour et la pastoral dramatique» (σσ. 385 εξ.): entrées royales, divertissements, Ballet comique de la reine (1581), Le théâtre à la cour, και αναλύονται ορισμένα βουκολικά δράματα που παραστάθηκαν στην αυλή. Ακολουθεί μια «Conclusion» (σσ. 409 εξ.), εξαντλητική βιβλιογραφία (σσ. 413-464), ένα ευρετήριο ονομάτων (σσ. 465 εξ.) και έργων (σσ. 477 εξ.). Πρόκειται για συστηματικό έργο αναφοράς, που αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στην πραγματοποίηση της νέας σειράς μονογραφιών για την ιστορία του γαλλικού θεάτρου.

ΒΑΛΠΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

Centre d' Études Supérieures de la Renaissance *Le savoir de Mantice, Langues, codes et conventions de L'Ancien Théâtre*. Actes de la Troisième Rencontre sur L'Ancien Théâtre Européen. Tours, Centre d' Études Supérieures de la Renaissance 23-24 septembre 1999. Réunis par Jean Pierre Bordier, Paris, Honoré Champion Éditeur 2002 (Travaux du Centre d' Études Supérieures de la Renaissance de Tours), σ. 252, ISBN 2-7453-0566-2.

Ο Μεσαίωνας βρίσκεται σταθερά σ' ένα κεντρικό σημείο του ενδιαφέροντος της σύγχρονης ευρωπαϊκής θεατρικής ιστοριογραφίας και φιλολογίας του δράματος, πράγμα που αποδεικνύει όχι μόνο ο προηγούμενος παρουσιαζόμενος τόμος του Mazouer, αλλά και ο προκειμένος τόμος πρακτικών μιας συνάντησης του Centre d' Études Supérieures de la Renaissance στο Tours της Γαλλίας. Είναι η τρίτη τέτοια συνάντηση με θέμα το ancien théâtre: η πρώτη έγινε το 1995 με τον τίτλο: «L'Economie du dialogue dans l'ancien théâtre européen», η δεύτερη το 1997: «Le jeu théâtral; ses marges, ses frontières». Και στις τρεις περιπτώσεις ο εκδότης ήταν ο Jean-Pierre Bordier. Αυτός κάνει και εδώ την παρουσίαση του θέματος για τους κώδικες και τις συμβάσεις του μεσαιωνικού θεάτρου: «Présentation» (σσ. 7 εξ.), εξηγώντας τις έννοιες αυτές και την ιδιαίτερη χροιά που έχουν στην εφαρμογή τους στο ετερόκλητο δραματικό υλικό του όψιμου γαλ-